

Sjećanje i neprijatelj: izazov predstavničke demokratije u BiH

Eldar Sarajlić

Sjećanje

Nedavna dešavanja u vezi s obilježavanjem događaja u bivšoj Dobrovoljačkoj ulici u Sarajevu još jednom su podsjetila na suštinu bosanskohercegovačke politike: akutno proizvođenje krize kao ključnog generatora predizborne dinamike. Zaista, čini se da isforsirano obilježavanje Dobrovoljačke od strane nekolicine srpskih političara i nije imalo drugi cilj nego da podsjeti diferencirana *biračka tijela* na etničku strukturu bh. politike i nužnost homogenizacije etničkih kolektiva.

Ono što je bilo u prvom planu tog događaja sasvim sigurno nije napor ka pomirenju i empatijskom suočavanju s prošlošću. I sam način izvedbe tog "performansa" je kristalno jasno upućivao da su njegovi izvori u partijskim strukturama vlasti (u ovom slučaju srpskih predstavnika) a ne u organizacijama ili članovima porodica poginulih vojnika JNA. U slučaju da se radilo o porodičnoj ili grupnoj inicijativi nekolicine porodica koje su izgubile svoje sinove, s tim ne bi trebalo biti ništa sporno. Iako su "golobradi" vojnici koji su izgubili živote u Dobrovoljačkoj prije žrtve političke manipulacije Miloševićevih vlasti i nezajažljive težnje za Velikom Srbijom a ne neprijateljski nastrojenih Sarajlija u maju 1992. godine, na nivou personalnih emocija je moguće suosjećati s njima i čak inicirati obilježavanje njihove pogibije. Međutim, činjenica da su među grupom koja je na mjestu pogibije vojnika u današnjoj ulici Hamdije Kreševljakovića većina bili kravatirani i teatralno nastrojeni predstavnici vlasti Republike Srpske i srpski predstavnici u Parlamentu BiH govori dovoljno o prirodi tog čina, a time vjerovatno diktira i moralni odnos liberalno nastrojenih građana Sarajeva prema samom događaju.

Sam slučaj, dakako, nije neovisan o političkim tokovima u zemlji, te trenutnim prioritetima partija i političara na vlasti. On samo pokazuje da je, iako zvanično još u pripremi, predizborna kampanja ustvari započela punom parom. Na sceni je, očito, utrkivanje za naklonost lobotomiranog *glasačkog tijela* i nastojanje da se zadrže postojeći odnosi moći, utjecaja i beneficija. Nimalo teško za zaključiti, slučaj obilježavanja Dobrovoljačke je ustvari kreiran kao generator održavanja etnonacionalističke vlasti i nakon oktobarskih izbora ove godine. Svaki iole upućeniji analitičar bh. politike će veoma lako doći do ovog zaključka.

Tijelo

Međutim, ima nešto indikativno i u načinu analize ovog događaja, uključujući i karakter samog diskursa, te termina koji se koriste. "Biračko tijelo" je tu jedna od najčešće upotrebljivanih fraza koja, iako nema tu namjeru, otkriva u kojem registru se odvija bh. politika. Registar o kojem je riječ podrazumijeva da su bosanskohercegovačke etničke zajednice odvojena tjelesna bića, kreature od krvi i mesa kojima upravlja etnopolitička

elita kao "glava" odnosno "mozak" čitavog organizma. Etnonacionalizmu, naravno, nisu strane takve analogije. On i funkcioniše na principu organskog definiranja zajednice, pri čemu kulturu i društvo vidi kao tkiva prokrvljena dominirajućom ideologijom etničkog jedinstva. U takvom registru neslaganje s umom koji upravlja tijelom i protest nisu mogući - kako će se ruka pobuniti protiv glave i upravljati neovisno o njoj?

Paradoksalno, ali ne manje istinito, takav sistem počiva na sasvim definiranoj logici koja se smatra razumnom. Iracionalna je tek pobuna, indikator bolesti organizma, ili njegove zaraženosti nekim virusom. Zanimljivo je da u tom smislu postoji apsolutno jedinstvo mase i političke elite u Bosni i Hercegovini. To je u stvari i indikator da građani ne postoje, već isključivo masa koja se vidi organski povezana s političkom elitom. Političarima, dakako, odgovara takva simbioza. Samo u takvim okvirima interakcija će se odvijati jednostrano, a odgovornost za političke postupke biti tek apstraktna misao političkih analitičara.

Neprijatelj

Analogija tijela i slučaj Dobrovoljačke također otkrivaju i još jednu dimenziju bosanskohercegovačke politike. Ta dimenzija je strukturalne prirode i ona prožima društveno i političko biće ove zemlje kao niti jedna druga. Na tragu prošle predizborne kampanje za opšte izbore u BiH odnos Milorada Dodika i Harisa Silajdžića opisao sam koristeći se otprije poznatom analogijom politike sa proizvodnjom neprijatelja, te izvjesnom mogućnošću konflikta. U kontekstu Dodikovog i Silajdžićevog simbiotičkog odnosa, neprijateljska priroda politike iskazala se u punom sjaju.

Od tada do danas, nije se mnogo promijenilo. Politički subjektivitet bilo kojeg aktera u bosanskohercegovačkoj politici, bilo da se radi o individui ili grupi (stranci) gradi se primarno kroz određenje *neprijatelja*. Etnički neprijatelj je, pri tome, utkan u samu strukturu bh. politike, njega je najlakše odrediti, a veoma često se on određuje i sam.

Spektakl

Proizvodnja neprijatelja i generiranje političke moći u BiH su ovisni o procesu proizvodnje političkog spektakla, fenomenu o kojem je prije nekoliko godina pisao američki politolog Murray Edelman, a čije se manifestacije tako jasno vide u svakodnevnom bosanskohercegovačkom političkom diskursu. U ključu spektakla bi se za Dobrovoljačku ulicu, kao i slične performativne akrobacije u bh. javnosti moglo reći da predstavljaju "moćne simbole za skretanje pažnje javnosti sa zaokupljenosti blagostanjem na konstruirane događaje". Upravo tako, lobotomizirana masa se, umjesto na strukturne probleme bosanskohercegovačkog društva - poput akutnog siromaštva, nezaposlenosti, finansijskog kolapsa i manjka racionalnog ekonomskog planiranja - fokusira na iskonstruirane događaje čija važnost ne prelazi prag simboličkog.

U tom kontekstu treba tumačiti većinu političkih “događaja” u posljednjih nekoliko godina, od pregovora o reformi ustava, do izgradnje memorijalnih centara, spomenika, crkava i džamija. Simboli iscrpljuju smisao bh. politiziranja, a rješavanje konkretnih životnih problema ostavljeno je pojedincima i prepušteno individualnoj inicijativi. Upravo tu se mogu prepoznati i korijeni korupcije: ostavljeni da se sami snalaze za vitalne životne probleme, poput liječenja ili zaposlenja, pojedinci su prinuđeni da pronađu i iskoriste alternativne i nesistemske puteve rješavanja svakodnevnih životnih izazova.

U tome se, onda, iskazuje i ukupan karakter postdaytonske politike u Bosni i Hercegovini, koja se odvija isključivo na razini simbola, a ne rješavanja vitalnih problema bh. populacije. Čitava etnopolitika je tako simbolička i apstraktna politika, jer su njeni učinci po blagostanje zajednica za čije dobro navodno radi, minimalni. Da je tako potvrđuje i kvaliteta života pripadnika sve tri etničke grupe u Bosni i Hercegovini. Konačan učinak etnopolitike najeksplicitniji je ukoliko ga usporedimo sa mjesečnim primanjima prosječne porodice, recimo u Lukavici. No, demokratska izborna procedura legitimira takvu situaciju, jer su upravo birači ti koji iz godine u godinu odabiru simbole i simboličku umjesto konkretne i djelatne politike. Oktobarski izbori će, čini se, još jednom potvrditi to pravilo.

Demokratija

Postoji, međutim i određena strukturna uvjetovanost takve situacije. Osim činjenice da Daytonski ustav normira određeni politički ishod kroz konsocijacijske aranžmane, to isto čini i karakter predstavničke demokratije kao takve. Propisujući glasanje na izborima kao konačan vid građanske participacije u politici, predstavnička demokratija posredno potiskuje druga sredstva i načine uticanja građana na vlast.

U razvijenim demokratijama zapada, u kojima se građanska participacija razvijala zajedno sa kapitalističkim obrascima (o čemu je pisao britanski sociolog Thomas H. Marshall) te evoluirala do mjere kompatibilne sa predstavničkom demokratijom, do takvih ograničenja nije došlo. No, u tranzicijskim društvima poput Bosne i Hercegovine, u kojima je građanska participacija bila historijski potisnuta i zamijenjena dominacijom političke elite, predstavnička demokratija postavlja više izazova no što nudi rješenja.

U tom smislu, predstojeći izbori u Bosni i Hercegovini, kao i predizborna kampanja koja je, čini se, već počela (a faktički, ona traje od završetka rata) neće biti mnogo drugačiji od svih dosadašnjih. Problem Bosne i Hercegovine nije u nepostojanju pojedinačne političke opcije koja bi raskinula začarani krug etnonacionalizma, već u strukturnom ograničenju koje diktira svaki pojedinačni ishod. Stoga, ne postoji mnogo opcija koje mogu uspješno promijeniti stanje stvari u ovoj zemlji. Jedan od mogućih izlaza bio bi postepeno unaprijeđenje demokratije uvođenjem i popularizacijom direktnih demokratskih obrazaca, kao i građanskog aktivizma koji bi raskinuo elitnu dominaciju nad politikom i uveo principe političke odgovornosti građanskih predstavnika u vlasti. No, ključno pitanje koje slijedi odmah nakon ove konstatacije jeste: postoji li u BiH

kritična masa liberalno orijentiranih građana koja je spremna na akciju i koja ne može lako postati plijenom partijske retorike?